IL-ĦAJJA FL-GĦADAJJAR

Il-Gambli ta' l-Għadajjar u l-Gambli tal-Qoxra

Sandro Lanfranco

Matul l-istaġun tax-xita, bejn Settembru u Marzu, jinġabar l-ilma ħelu fl-għadajjar żgħar fix-xagħri. Ħafna minn dawn l-għadajjar jinxfu f'temp ta' ftit sigħat jew ġranet. Iżda xi ftit minnhom jistgħu jkunu kbar biżżejjed u fondi biżżejjed biex iżommu kwantita' ta' ilma tul dan iż-żmien. Hekk kif dawn l-għadajjar jimtlew bl-ewwel xita, jibdew jitfaċċaw ħafna pjanti u annimali żgħar. Xi ftit minnhom ikunu ġew fl-għadira minn xi mkien ieħor, iżda ħafna oħrajn ikunu faqqsu hemmhekk stess: minn bajd li jkun moħbi fil-ħamrija tal-qiegħ. Ħafna minn dawn l-annimali huma żgħar u, minħabba li ma jagħtux ħafna fil-għajn, ma tantx huma magħrufin.

Il-Gambli ta' l-Għadajjar

Dawn l-annimali sikwit jinstabu fl-għadajjar tax-xita, fejn kultant ikunu numerużi ħafna. Maddaqqa t'għajn, għandhom apparenza delikata. Huma twal madwar żewġ ċentimetri, daqsxejn trasparenti u jgħumu fuq daharhom, wiċċhom 'il fuq lejn id-dawl. Ġisimhom huwa tawwali, mgħammar bi hdax-il par saqajn u jintemm f'denb maqsum fi tnejn. Fuq rashom għandhom żewġ għajnejn fuq zkuk u żewġ pari antenni. Fl-irġiel dawn l-antenni jkunu ħafna itwal milli jkunu fin-nisa. Il-kulur ta' dawn il-gambli huwa kannella ċar ħafna, iżda xi wħud jista' jkollhom kuluri differenti f'ċirkostanzi partikolari. Il-ħafna saqajn ta' dan l-annimal huma ta' importanza kbira għax ma jintużawx biss għall-qdif, iżda jintużaw ukoll biex jieħu n-nifs minnhom u biex jgħinuh jiekol.

Gamblu ta' l-Għadajjar

Is-saqajn qatt ma jieqfu mill-qadfa ritmika u regolari tagħhom matul il-ħajja ta' dan il-gamblu.

Id-differenza bejn l-irġiel u n-nisa tidher faċilment fl-adulti. L-irġiel ikollhom żewġt iqrun twal li jwasslu minn fuq rashom 'l isfel ma' għonqhom. Dawn il-qrun fil-fatt huma wieħed mill-pari antenni. In-nisa jintgħarfu minn borża ta' bajd fertilizzat li tinstab 'l isfel minn żaqqhom. Din il-borża tkun ta' diversi kuluri jgħajtu: kannella skur, aħmar, oranġjo, ikħal u aħdar. Il-mara titlaq il-bajd fertilizzat fl-ilma u dan jaqa' fil-ħamrija tal-qiegħ. Xi wħud minn dan il-bajd ikollhom qoxra ħoxna ħafna biex jifilħu għan-nixfa tas-sajf, meta l-għadira tkun mingħajr ilma. Dawn ifaqqsu ma' l-ewwel xita tas-sena ta' wara. Dan il-bajd huwa reżistenti ħafna, u jista' jgħaddi bosta snin fil-ħamrija niexfa mingħajr ma jfaqqas u xorta jibqa' ħaj.

Il-gambli ta' l-għadajjar jieklu pjanti u annimali mikroskopiċi li jinsabu fl-ilma. Biex jaqbduhom, joħolqu kurrent ta' ilma bil-qdif ta' saqajhom. Dan il-kurrent iġorr l-annimali u l-pjanti mikroskopiċi ta' l-ilma lejn ħalq il-gamblu, fejn jittieklu u jidħlu fl-istonku. Minħabba li l-gamblu ta' l-għadajjar huwa kemxejn trasparenti, il-kulur tiegħu jista' jitbiddel għal ftit ħin, skond xi jkun kiel. Gamblu li jkun għadu kemm kiel ħafna pjanti mikroskopiċi jista' jidher ta' kulur aħdar sakemm dawn jiġi diġeriti.

Il-gambli ta' l-għadajjar huma krustaċji, bħall-granċijiet u ħnieżer l-art, iżda, b'differenza minn dawn l-annimali, m'għandhomx qoxra iebsa fuq barra. Fil-gżejjer Maltin jinstabu żewġ speċi ta' dan il-gamblu. L-iktar komuni jissejjaħ *Branchipus schaefferi*. L-ispeċi l-oħra, li nstabet darba f'Għawdex u darb'oħra f'Malta jisimha *Branchipus stagnalis* forma *visnyai*.

Il-Gambli tal-Qoxra

Dawn il-gambli jgħixu fl-istess ambjent bħall-gambli ta' l-għadajjar, u ż-żewġ tipi ta' gamblu sikwit

Gamblu tal-Qoxra

jinstabu fl-istess għadira. Il-Gamblu tal-Qoxra huwa ħafna inqas komuni mill-gamblu ta' l-għadajjar, u kważi qatt ma jinstab f'għadajjar żgħar ħafna. Barra minn dan, meta jinstabu f'xi għadira kważi qatt ma jkunu numeruzi.

Id-dehra tal-gambli tal-qoxra hija differenti għalkollox minn dik tal-gambli ta' l-għadajjar. Għandhom kulur aħmar skur jew kannella u l-ġisem irqiq tagħhom, li fl-adulti jista' jilħaq madwar ċentimetru tul, huwa mgħotti b'qoxra ovali maqsuma fi tnejn, li tista' tinfetaħ u tingħalaq qisha ktieb, skond il-bżonn. Il-qoxra tixbah ħafna lil dik ta' gajdra (*clam*), b'diversi linji madwar il-forma tal-qoxra. Il-ġisem innifsu huwa mgħammar b'ħafna pari saqajn u b'denb li jintemm f'difer twil. Fuq ir-ras hemm żewġ għajnejn żgħar viċin ħafna ta' xulxin u żewġ pari antenni twal. Bħal dawk tal-gamblu ta' l-għadajjar, saqajn il-gamblu tal-qoxra ukoll jintużaw għall-qdif, biex jieħu n-nifs u biex jiekol. Il-ġisem huwa mwaħħal mal-qoxra permezz ta' muskolu.

L-irġiel u n-nisa ma jintgħarfux minn barra, iżda xi kultant minn ġol-qoxra jistgħu jidhru l-boroż kbar tal-bajd li jkunu fil-ġisem tal-mara. Dawn tbidhom meta l-għadira tkun waslet biex tinxef u jibqgħu fil-ħamrija tul is-sajf sakemm ifaqqsu meta l-għadira terġa' timtela bl-ilma.

Dawn l-annimali ma tantx jagħtu fil-għajn. Għax għal ħinijiet twal ikunu nofshom moħbija fil-ħamrija tal-qiegħ, fejn ikunu qed jieklu annimali u pjanti mikroskopiċi li jgħixu hemm. Meta jgħumu, joqogħdu f'pożizzjoni dritta, il-qoxra tinfetaħ u jaqdfu b'saqajhom. L-għawma tikkonsisti f'diversi qabżiet żgħar u qatt ma tkun twila ħafna. Bħall-gambli ta' l-għadajjar, il-gambli tal-qoxra ukoll huma krustaċji. Fil-gżejjer Maltin tinstab speċi waħda biss, li tissejjaħ *Cyuzicus tetracerus*. ❑